

BOEKBESPREKING

Recensie van Yme Kuiper, *Adel in Friesland 1780-1880*
(Groningen, Wolters Noordhoff/Forsten, 1993).

Op 27 mei jl. promoveerde Yme Kuiper aan de Rijksuniversiteit te Groningen op een 576 pagina's tellend proefschrift over de Friese adel tussen 1780 en 1880. Het is een levendig geschreven en rijk geïllustreerd boek met veel aandacht voor details, die de verschillende aspecten van deze gewestelijke elite illustreren. In de eerste vier hoofdstukken worden achtereenvolgens behandeld het leven van F.J.J. van Eysinga als casus, de recente literatuur over adels- en elite-onderzoek, het theoretische kader en de geschiedenis van de Friese adel tot 1780. Vervolgens wordt in vier hoofdstukken ('getal', 'klasse', 'partij' en 'stand') ingegaan op respectievelijk de demografische, economische, politieke en culturele aspecten van de adel in de periode 1780-1880.

De periodisering bevremdt wellicht op het eerste gezicht: 1780, noch 1880 zijn jaren waarin staatkundige veranderingen een caesuur opleggen. Men had bijvoorbeeld eerder 1795 of 1813 als beginpunt kunnen verwachten. Na lezing van het boek wordt echter duidelijk dat de behandelde periode goed gekozen is: in de Patriottentijd werd de adel als de vertegenwoordiger bij uitstek van het Ancien Régime geconfronteerd met een beweging die zijn machtspositie ter discussie stelde. Voor een goed begrip van de ontwikkeling van de adel in de negentiende eeuw is de behandeling van deze aanloopperiode onontbeerlijk. Waarom het boek de periode tot 1880 behandelt, wekt na lezing ook geen verbazing: duidelijk wordt aangevoeld dat de Friese adel rond die periode als zodanig ophoudt te bestaan. Van verval is daarbij geen sprake: enige uitzonderingen daargelaten, verarmde de adel geenszins, maar rond 1880 waren vele edellieden naar het westen en midden des lands verhuisd, nam het absenteïsmische grote vormen aan en verdween het sterke connubium dat de Friese adel tot die tijd gekenmerkt had.

Erg strikt wordt de bestudeerde periode gelukkig niet in acht genomen; regelmatig worden voorbeelden genoemd uit de vroegere en

latere tijd, wat de lezer in staat stelt zich een beeld van de ontwikkelingen over langere tijd te vormen. Dit geldt trouwens ook voor de begrenzingen van de groep: regelmatig worden voorbeelden van niet-adellijke Friezen of edelen elders aangehaald om verschijnselen in een breder kader te plaatsen. Dat de schrijver goed thuis is in de Friese geschiedenis van de achttiende en negentiende eeuw blijkt daarbij duidelijk.

De opzet om zoveel aspecten van de Friese adel te omvatten heeft grote gevolgen voor de opbouw van het boek. Zo heeft de schrijver aan het begin van het werk de te bestuderen groep, 'Adel in Friesland', nauwkeurig gedefinieerd. De door Willem I geadelde families worden bijvoorbeeld vóór hun verheffing niet tot deze strikt afgesloten groep gerekend. Ik miste echter een afbakening de facto: waarin onderscheidt de Friese adel zich in de praktijk van hun niet-standgenoten? Beschouwden de niet-geadelde leden van grietmansfamilies zich anders dan hun meer fortuinlijke tijdgenoten en familieleden die wel verheven werden? Was de cultuur van de adel wezenlijk verschillend van patricische grootgrondbezitters? Zeker in Friesland, waar vele boeren en patriciërs nazaten van hoofdelingen waren, was een adellijk zelfbewustzijn veel meer verspreid dan enkel onder hen die de jure als adellijk beschouwd werden. Het *Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren Adel* van De Haan Hettema en Van Halmael mag wel als voorbeeld van wijd verbreide adellijke trots gelden: vele burgerlijke geslachten met een al of niet vermeend adellijk geurtje passeren hier de revue. Bekend is de anecdote van de koetsier Buwalda die zich als nazaat van adellijke, vrije Friezen de meerdere meende van zijn werkgever Fontein¹. In hoeverre dit soort sentimenten in de Friese hoofden speelde, blijft onbesproken. Ook de vergelijking van de adel met burgers ten aanzien van tastbare zaken als politieke carrière, cultuur en demografische structuren wordt weinig gemaakt. Hier wreekt zich natuurlijk het gebrek aan een studie naar

de Friese niet-adel, waardoor vergelijking achterwege moet blijven. Wat het typisch adellijke van de Friese adel in de negentiende eeuw is, is een vraag die nog niet afdoende beantwoord is. Hetzelfde geldt ook voor het typisch Friese van deze groep. Was de Friese adel enig in zijn soort of kende de adelstand in bijvoorbeeld Groningen of Drenthe in dezelfde tijd eenzelfde samenhang als hun Friese standgenoten? Antwoorden op deze vraag zijn nog niet te geven en het is te hopen dat studies over de negentiende-eeuwse adel in andere provincies niet te lang op zich laten wachten. De schrijver vergelijkt de demografische ontwikkelingen wel met elitegroepen buiten Nederland, zoals de Britse adel en het patriciaat van Genève. Door de grote structurele verschillen van deze elites met de Friese adel moet de vergelijking blijven hangen bij de interpretatie van de verschillende tabellen, zonder dat oorzakelijke verbanden gegeven kunnen worden. Ik vraag mij dan ook af of het boek wint door deze vergelijkingen. In het algemeen geldt dat de relatie van sommige tabellen en bijlagen tot de daaraan ontleende resultaten wat wankel is en een aantal vragen en problemen onopgelost laat. Met name in het demografische hoofdstuk mist men enig cijfermateriaal dat een totaalbeeld van de getalsmatige ontwik-

keling van de Friese adel moet geven. De grootste lacune betreft wel de informatie over migratie; werd de Friese adel voornamelijk door immigratie aangevuld of was de teruggang voornamelijk aan een emigratie-overschot te danken? Het is niet mogelijk de relatie tussen reproductiefactoren (pag. 131-132) en de ontwikkeling van het aantal edellieden zonder deze cijfers te bepalen.

Ondanks deze kanttekeningen is het boek van Kuiper een zeer belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de achttiende- en negentiende-eeuwse Nederlandse adel. In de opzet om een veelomvattend beeld van de ontwikkeling van de Friese adel te geven is de schrijver zeker geslaagd. De vraagtekens die het boek als pionier wel móet achterlaten, vormen een sterk pleidooi voor vergelijkbare studies naar adel en patriciaat in andere Nederlandse gewesten in de negentiende eeuw.

Redmer Alma

1. Aldus Jacob van Lennep in een brief aan J.A. Alberdingk Thijm in 1862. Aangehaald in: Paul Noomen, 'Buwaldaburen te Tjerkwerd' in: *Genealogysk Jierboek* (1989) 31.

VRIJDAG 6 MEI 1994
EERSTE LANDDAG
Adelscultuur in Nederland

Sprekers:

J. Aalbers, *Inleiding*

R. Alma, *'Adelscultuur in de vijftiende en zestiende eeuw, met name in Groningen en Friesland'*,

C. Gietman, *'De disciplinering van de Oostnederlandse adel (1500-1700)'*,

B. Olde Meierink, *'Innovatie en traditie: adellijke huizen in midden Nederland in de vroegmoderne tijd'*,

B. Ouwkerk *'Adelscultuur in de achttiende eeuw: families op het Nijenhuis bij Wijhe'*

Y. Kuiper *'Aristocratisering of verburgerlijking? Onderzoek naar cultuur van de adel en het patriciaat in het negentiende- en twintigste-eeuwse Nederland'*.

Referenten:

H.L. Janssen, H. Wassenaar, J. Aalbers, A.J. Mensema en M.R. Prak